

**O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI
OLIV VA O'RTA MAXSUS TA'LIM VAZIRLIGI
TOSHKENT DAVLAT SHARQSHUNOSLIK UNIVERSITETI**



"TASDIQLAYMAN"

Rektor G.Rixsiyeva

2021 yil 22.08

BILISH FALSAFASI VA EPISTEMOLOGIYA

FANINING O'QUV DASTURI

Bilim sohasi: 200 000 – San'at va gumanitar fanlar

Ta'lim sohasi: 220 000 – Gumanitar fanlar

Ta'lim yo'nalishi: 60220500 – Falsafa (Sharq falsafasi va madaniyati)

TOSHKENT – 2021

2
Ferry

17

11

11

17. Karimov I.A. O'rtta asrlar Sharq allomalari va mutafakkirlarining tarixiy merosi, uning zamonaviy sivilizatsiya rivojidagi roli va ahamiyati. – T.: O'zbekiston, 2014.	
18. Pulatova D. Falsafa. Falsafa asoslarining mantiqan-tizimlashgan amaliy kursi. O'quv qo'llanma. – T.: TDSHI, 2011.	
19. Po'latova D. Qodirov M. va boshq. Falsafa tarixi: Sharq falsafasi. O'quv qo'llanma. –T.: TDSHI, 2013.	
20. Po'latova D., Ruzmatova G. G'arb falsafasi tarixi. Darslik. –T.: Effekt-D, 2021.	
21. Falsafa. Ensiklopedik lug'at. –T.: O'zbekiston milliy ensiklopediyasi, 2010.	
22. Пулатова Д.А., Иззетова Э.М. Философия. – Т.: ТДШИ, 2013.	
23. Кармин А.С., Бернацкий Г.Г. Философия. Учебник. // Гносеология. Философия и методология науки. – Москва–Санкт-Петербург: Питер Пресс, 2009.	
Axborot manbaalari	
24. www.lex.uz	
25. www.gov.uz	
26. www.library.ziyonet.uz	
27. www.faylasuf.uz	
28. http://bookss.ru/filosofiya/Slovar_Philosof.rar	
29. http://znanium.com/filosofiya . Эпистемология: перспективы развития. – М., 2012	
30. http://znanium.com/filosofiya . Книгин А.Н. Теория познания. –Томск. 2009.	
7. O'quv dasturi "Sharq falsafasi va madaniyati" kafedrasida ishlab chiqilgan va 2021 - yil "22" 08 dagi "1"-sonli bayonnomasi bilan ma'qullangan.	
O'quv dasturi Toshkent davlat sharqshunoslik universiteti Kengashining 2021 - yil "26" 08 dagi "1" -sonli bayoni bilan tasdiqlangan.	
Fan/modul uchun mas'ul: D.A.Pulatova – TDSHU, «Sharq falsafasi va madaniyati» kafedrasini mudiri, falsafa fanlari nomzodi, professor	
Taqirizchilar: G.M.Ro'zmatova – UzMU «Falsafa va mantiq» kafedrasini professori, falsafa fanlari doktori, professor; D.E. Fayzixodjayeva – UzMU «Falsafa va mantiq» kafedrasini dotsenti, falsafa fanlari nomzodi, dotsent.	

Fan/modul kodi	O'quv yili	Semestr	ECTS - Kreditlar	
BFE104	2021-2022	2	4	4
Fan/modul turi	Ta'lim tili	Haftadagi dars soatlari		
Majburiy	O'zbek	4		
Fanning nomi	Auditoriya mashg'ulotlari (soat)	Mustaqil ta'lim (soat)	Jami yuklama (soat)	
1. Bilish falsafasi va epistemologiya	60	60	120	
2. I. Fanning mazmuni				
<p>Fanni o'qitishdan maqsad – talabalarga bilimning turlari va shakllari, dialektik xarakteri, gnoseologiya va epistemologiyaning muhim jihatlari, olam va odam haqida ilmiy bilimni shakllantirish usullari, ilmiy bilimning shaxs va jamiyat ma'naviy yuksalishidagi ahamiyati bo'yicha nazariy bilimlarni o'rgatish va ularni amaliyotda tatbiq etish konikmasini shakllantirishdan iborat.</p> <p>Fanning vazifasi – gnoseologiya va epistemologiyaning mazmuni va mohiyatiga, hozirgi davr bilish falsafasi va epistemologiyasining muammolari, O'rtta asrlar Markaziy Osiyo mutafakkirlari ijodida o'z aksini topgan dunyoviy va diniy bilimlarning o'zaro uyg'unligiga oid nazariy bilimlarning inson hayotidagi o'rni va ahamiyatini ochib berish.</p> <p>II. Asosiy nazariy qism (ma'ruza mashg'ulotlari) II.I. Fan tarkibiga quyidagi mavzular kiradi: 1-mavzu. Bilish falsafasi va epistemologiya" fanining predmeti, maqsadi va vazifalari</p> <p>Fanning predmeti va strukturasi. «Bilish falsafasi va epistemologiya» fanida qo'llaniladigan asosiy kategoriyalar.</p> <p>"Bilish falsafasi va epistemologiya" fanining maqsadi va vazifalari.</p> <p>Bilish imkoniyatlari - gnoseologiya va epistemologiya muammosi sifatida. Bilimning asosiy turlari va shakllari. Bilish faoliyat turi sifatida. Bilishda sub'yekt va ob'yektning o'zaro aloqasi. Inson bilishning sub'yekti, ham ob'yekti sifatida. Bilish nazariyasi va ontologiya uyg'unligi.</p> <p>2-mavzu. Bilishning mohiyati, strukturasi va dinamikasi</p> <p>Hissiy va aqliy bilishning o'zaro aloqadorligi. Hissiy bilim, jonli mushohada insonni qurshab turgan dunyo bilan bevosita aloqasi shaklida namoyon bo'lishi. Hissiy darajadagi bilim va uning shakllari: sezgi va idrok, xotira, xayol va tasavvur.</p>				

<p>Tafakkur va uning mohiyati. Tafakkurning asosiy shakllari: tushuncha, hukm (muohaza), xulosa. Hissiy empirik va ratsional bilish birligi. Intuitsiya va ijod. Intuitsiyaning bilishdagi roli. Sensualizm va ratsionalizm, ularning biryuqlama xarakteri.</p> <p>Bilishning maqsadi. Bilish – dialektik jarayon. Bilish ijodiy jarayon sifatida. Bilishning o'zgaruvchanlik funksiyasi va uning ijtimoiy tarixiy jihatlari.</p> <p>3-mavzu. Bilish falsafasida haqiqat va amaliyot muammosi</p> <p>Haqiqat tushunchasi. Haqiqat masalasi butun bilish nazariyasining eng muhim vazifasi sifatida. Falsafa tarixida haqiqatga munosabat. Sub'yektiv idealizm, pragmatizm, konvensionalizm, pozitivizm va materializm haqiqat muammosi.</p> <p>Haqiqatning asosiy shakllari. Amaliyot haqiqat mezonlari.</p> <p>Bilishda nazariya va amaliyot birligi. Amaliyot tushunchasi. Prakseologiya – amaliyot falsafasi. Bilish va amaliyotning o'zaro nisbati. Amaliyotning tarkibiy qismlari: maqsad, maqsadga muvofiq faoliyat, amaliyot vositalari, amaliy harakat ob'yektlari, harakat natijasi. Amaliyotning ijtimoiy xarakteri. Ijtimoiy jarayonlarda amaliyotning o'zgaruvchanligi.</p> <p>4-mavzu. Ilmiy bilim xususiyatlari</p> <p>Epistemologiya – ilmiy bilish usullari va tamoyillari haqidagi fan. Epistemologiyaning asosiy tushunchalari va muammolari.</p> <p>Ilmiy va noilmiy bilim. Fan tushunchasi. Fan ilmiy bilish va ijodiy faoliyat jarayoni va natijasi sifatida. Fanning falsafadan ajralib chiqishi va keyingi rivojlanish bosqichlari. Fanning rivojlanish qonunlari. Bilim ilmiyligi mezonlari. Epistemologiyada haqiqat muammosi.</p> <p>Fanning ijtimoiy funksiyalari va sivilizatsiya rivojlanishidagi o'rni. Sientizm va antisientizm. Fanlarning tasnifi.</p> <p>5-mavzu. Ilmiy tafakkur shakllari</p> <p>Ilmiy tafakkurning mazmuni: qonun va qonuniyatlar. Ilmiy tafakkurning shakllari: muammo, g'oya, kategoriya, gipoteza, tamoyillar, kategoriyalar, nazariya va paradigmatlar.</p> <p>Ilmiy muammo, muammo va masala. Muammoli vaziyatning bilish jarayonidagi roli. Ilmiy muammoni qo'yish, hal etish, xulosalarning haqiqatligini isbotlashda dalillarning o'rni. G'oya. Kategoriya. Gipoteza. Ilmiy nazariya va uning asosiy elementlari. Nazariyaning funksiyalari va amaliyot bilan aloqadorligi. Paradigmatlar. Ilmiy bashorat.</p>

<ul style="list-style-type: none"> • taqdimotlarni qilish; • individual loyihalar; • jamoa bo'lib ishlash va himoya qilish uchun loyihalar.
<p>5. VII. Kreditlarni olish uchun talablar:</p> <p>jori, o'taliq nazorat shakllarida berilgan vazifa va topshiriqlarni bajarish, yakuniy nazorat bo'yicha yozma ishini topshirish.</p>
<p>6. Asosiy adabiyotlar</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Shermuhammedova N.A. Snoseologiya–bilish nazariyasi.Darslik –T.:Noshir, 2011. 2. Nazarov Q. Bilish falsafasi. O'quv qo'llanma. –T.:Universitet, 2005. 3. Анкин Д.В. Теория познания. Учебное пособие.–Екатеринбург:ИУУ, 2019. 4.Книгин А.Н. Теория познания. Учебное пособие.–Томск:ТТУ, 2009. 5. Микешина Л.А.Философия науки. Учебное пособие.–М.:Прогресс-Традиция,2005. <p>Qo'shimcha adabiyotlar</p> <ol style="list-style-type: none"> 6. Mirziyoyev Sh.M. Erkin va farovon, demokratik O'zbekiston davlatini big'alikda varro etamiz. –T.: O'zbekiston, 2016. 7. Mirziyoyev Sh.M. Qonun ustuvorligi va inson manfaatlarini ta'minlash – yurt taraqqiyoati va xalq farovonligining garovi –T.: O'zbekiston, 2017. 8. Mirziyoyev Sh.M. Milliy taraqqiyot yo'limizni qat'iyat bilan davom ettirib, yangi bosqichga ko'taramiz. –T.: 2017. 9. Mirziyoyev Sh.M. Vuquq kelajagimizni mard va olijanob xalqimiz bilan qutaramiz. –T.: O'zbekiston, 2017. 10. Mirziyoyev Sh.M. Xalqimizning roziligi bizning faoliyatimizga berilgan eng oliy bahodir. –T.: O'zbekiston, 2018. 11. Мирзиёев Ш.М. Нияти улғу халқнинг иши ҳам улғу, хәтти ёруғ ва келјакаги фаровон бўлади. –Т.:Ўзбекистон, 2019. 12. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyevning Oliy Majlisga Murojaatnomasi. www.press-service.uz/uz/lists/view/1371 13. 2017-2021 yillarda O'zbekiston Respublikasini rivojlantirishning beshta ustuvor yo'nalishlari bo'yicha harakatlar strategiyasi// https://www.lex.uz 14. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasini huzurida O'zbekistondagi Islom madaniyati markazini tashkil etish chora-tadbirlari to'g'risida// www.press-service.uz/uz/lists/view/688 15. Yoshlar ma'naviyatini yuksaltirish, ularning bo'sh vaqtini mazmunli tashkil etish bo'yicha muhim vazifalar belgilab berildi (Besh tashabbus)// http://www.uza.uz/oz/politics/prezident-yeshlar-manaviyatini-yuksaltirish-ularning-b-sh-va-19-03-2019 16. Karimov I.A. Yuksak ma'naviyat–yengilmas kuch. –T.:Ma'naviyat, 2008.

<p>Seminar mashg'ulotlar multimedia qurilmalari bilan jihozlangan auditoriyada bir akademik guruhga bir professor-o'qituvchi tomonidan o'tkazilishi zarur. Mashg'ulotlar faol va interaktiv usullar yordamida o'tilishi mos ravishda munosib pedagogik va axborot texnologiyalar qo'llanilishi maqsadga muvofiq.</p> <p>IV. Mustaqil ta'lim va mustaqil ishlar</p> <p>Mustaqil ta'lim uchun tavsiya etiladigan mavzular:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Bilimning asosiy turlari va shakllari. 2. Bilish – dialektik jarayon. 3. Bilish ijodiy jarayon sifatida. 4. Fanning rivojlanish qonunlari. 5. Bilim ilmiyligi mezonlari. 6. Bilish falsafasi tarixiy rivojlanishining asosiy bosqichlari. 7. O'rtal asrlarda Markaziy Osiyo mutafakkirlari ijodida bilish masalalari. 8. Forobiy, Ibn Sino, Abu Rayhon Beruniy tomonidan asoslangan bilish usullari 9. F.Bekoning induktiv R. Dekartning deduktiv usullarining epistemologiya rivojidagi o'rni. 10. Empirik bilim va uning usullari. 11. Nazariy bilim va uning usullari. 12. Ijtimoiy-gumanitar bilimning o'ziga xosligi. 13. Muammoli vaziyatning bilish jarayonidagi roli. 14. Bilishda nazariya va amaliyot birligi. 15. Axborotlashgan jamiyat nazariyasi. <p>Mustaqil o'zlashtiriladigan mavzular bo'yicha talabalar tomonidan referatlar tayyorlash va uni taqdimot qilish tavsiya etiladi.</p>	<p>3. V. Ta'lim natijalari (Kasbiy kompetensiyalari)</p> <p>Talaba bilishi kerak:</p> <ul style="list-style-type: none"> • bilimning turlari va shakllari, dinamikasi, dialektik xarakteri, ilmiy bilimning shakllari va usullari haqida <i>tasavvur va bilimga ega bo'lishi</i>; • bilish falsafasi va epistemologiya oid muhim nazariy bilimlardan foydalanib ijtimoiy jarayonlarni, ma'naviy merosni tahlil va tadqiqot etish, yechimlar qabul qilish <i>ko'nikmalariga ega bo'lishi</i>. <p>4. VI. Ta'lim texnologiyalari va metodlari:</p> <ul style="list-style-type: none"> • ma'ruzalar; • interfaol keys-stadilar; • seminarlar (mantiqiy fiklash, tezkor savol-javoblar); • guruhlarda ishlash;
---	---

<p>6-7-mavzular. Falsafiy metodologiya va ilmiy bilish metodologiyasining o'zaro aloqadorligi</p> <p>Metod va metodologiya. Metod va metodika. Metod ob'yektivlik va sub'yektivlikning birligi sifatida. Metodlarning tasnifi va metodologiya darajalari. Falsafiy metodologiya va uning universal xarakteri. Dialektika, metafizika, sinergetika. Dialektikaning tarixiy shakllari. Sinergetika – hozirgi zamon universal metodologiyasi sifatida. Bilish jarayonining tartibsizlikdan tartibga qarab borish, o'z-o'zini tashkil etish sifatida namoyon bo'lishi.</p> <p>Umumilimiy metodlar. Xususiy ilmiy metodlar. Umumilimiy metod darajalari: empirik bilish usullari, nazariy bilish usullari.</p> <p>Ilmiy bilishning umummantiqiy metodlari: analiz, sintez, umumlashtirish, ideallashtirish, induksiya, deduksiya, analogiya.</p> <p>Ilmiy bilish darajalari va metodlarining o'zaro aloqadorligi.</p> <p>8-mavzu. Ilmiy bilish strukturasi. Ilmiy bilisda ratsionallik va irratsionallik</p> <p>Empirik va nazariy bilim. Olammi ilmiy bilish jarayonida hissiy-empirik va ratsional-nazariy bilishning o'zaro birligi.</p> <p>Empirik bilim va uning usullari: kuzatish, eksperiment, ilmiy dalillar, taqqoslash, o'lchash, tavsiflash, modellashtirish.</p> <p>Nazariy bilim va uning usullari: formallashtirish, aksiomatik metod, gipotetik-deduktiv metod, mavhumlikdan konkretlikka yuksalish metodi.</p> <p>Ratsionallik va uning turlari. Ilmiy bilishda intuitsiya irratsionallikning namoyon bo'lish shakli sifatida.</p> <p>9-mavzu. Hozirgi zamon metodologiyasi, metodologik tamoyillari va yondashuvlari</p> <p>Hozirgi zamon metodologiyasi: kumatoid, keys stadii, abduksiya. Evristika yangi metodologik tamoyil. Modellashtirishda analogik metodning ahamiyati. Strukturaviy-funksional (strukturaviy) metod, ehtimoliy-statistik metod. Metodologik tamoyillar va yondashuvlar (mos kelish tamoyili, to'ldiruvchanlik tamoyili, verifikatsiya falsifikatsiya, deduksiya tamoyili). Reduksiya (bir butunlik) va kontrdeduksiya tamoyili. Sistemali yondoshuv, mantiqiylik va tarixiylik tamoyillari. Falsafiy metod va tamoyillarning bilishdagi metodologik funksiyalari.</p>

10-mavzu. Ijtimoiy-gumanitar bilishning o'ziga xos xusligi

Tabiat haqidagi bilimlar va jamiyat haqidagi bilimlar. Tabiatshunoslikda bilishning o'ziga xos xususiyatlari. Ijtimoiy-gumanitar bilimning o'ziga xosligi. Bilish faoliyatining qadriyatlariga asoslanganligi. Ijtimoiy fanlarning kognitiv amaliyotdagi roli. Ijtimoiy-gumanitar bilimda makon, vaqt va xronotop.

Mahning falsafiy-metodologik tahlili ijtimoiy bilim negizi. Falsafiy mahning o'ziga xosligi, uning badiiy, diniy, ilmiy mahlardan farqi jihatlari.

Ijtimoiy-gumanitar fan metodlari. Etnometodologiya. Ijtimoiy eksperimentlar: ideografik metod, dialog, tushunish va tushuntirish, hujjatlarni tahlil qilish, so'rovlar o'tkazish, proyektiv metodlar, testlash, biografik va avtobiografik metodlar, sosiometrik metod, o'yin metodlari.

11-mavzu. Tushunish va tushuntirish

Tushunish va uning bilish bilan o'zaro nisbati. Falsafa tarixida tushunish masalasi. Gemenevlik doiraning mohiyati. Tushunishda ma'noni anglashning ahamiyati. Tushunishda simvolning o'rni. Dialog va semiotika tushunish vositasi. Maznunni tushunish va interpretatsiya (tavsiylash). Tushunish tushunmaslikni bartaraf qiluvchi jarayon sifatida. Tushunish va tushuntirishning mutanosibliigi. Tushuntirish ilmiy bilimni tushunish shakli sifatida. Tushuntirishda sub'yekt bilimining ahamiyati.

12-mavzu. Ilmiy bilishda axborotlashuvning roli

Axborot, axborot texnologiyalari tushunchasi. Axborot va informatsion vaziyat. Informatsion vaziyat elementlari. Axborot sub'yekti va ob'yekti. Informatsiyaning boshqaruv jarayoni bilan aloqasi. Ijtimoiy axborot ijtimoiy-kommunikativ jarayonning asosiy omili. Ilmiy axborot yangi bilim qabul qilish shakli. Ma'naviy bilish faoliyatida bilimning informativligi xususiyatlari.

Axborotlashgan jamiyat nazariyasi. Axborot inqilobi. Nanotexnologiyalar. Informatika. Ijtimoiy informatika. Fanlar integratsiyasining ilmiy bilish informativ darajasi o'sishidagi roli. Ijtimoiy jarayonlar axborotlashuvning o'ziga xos jihatlari.

13-mavzu. Ilmiy bilimning o'sishi

Ilmiy bilimning tadririy rivoji. Ilmiy bilim rivojining kumulyativ va antikumulyativ modellari. Fan va falsafa rivojida ilmiy inqiloblarning ahamiyati. T.Kunning ilmiy inqilob konsepsiyasi. K.Poppening ilmiy bilimlarning o'sishi konsepsiyasi. Stiven Tulminning evolyutsion epistemologiyasi. Imre Lokatos ilmiy bilim rivojlanishida tadqiqot dasturlarining ahamiyati haqida. Pol

Feyerabendning metodologik plyuralizmi.

Ilmiy-texnik inqilob tushunchasi. Jamiyat va sivilizatsiya rivojiga ilmiy-texnik inqiloblarning ta'siri.

14-mavzu. Dunyoning ilmiy manzarasi

Falsafa va fanda dunyoning tabiiy-ilmiy manzarasining shakllanishi. Mifologik dunyoqarash. Dunyoqarashning diniy manzarasi: buddaviylik, xristian va islom dinida dunyoning manzarasi. Dunyoning klassik manzarasi va uning evolyusiyasi. Dunyoning noklassik manzarasida termodinamika qonunlarining namoyon bo'lishi. Dunyoning postnoklassik manzarasi.

Dunyoning diniy, falsafiy va ilmiy manzaralarining o'zaro aloqasi va farqi. Bilish nazariyasining dunyoning yaxlit manzarasini yaratishdagi roli.

Globallashtuv davrida yuzaga kelgan umumbashariy muammolar va ularni hal etishda ilmiy bilimlarning o'rni.

III. Seminar mashg'ulotlari buyicha ko'rsatma va tavsiyalar

Seminar mashg'ulotlar uchun quyidagi mavzular tavsiya etiladi:

1. Bilish falsafasi va epistemologiya "fanining predmeti, maqsadi va vazifalari.
2. Bilishning mohiyati, strukturasi va dinamikasi.
3. Bilish falsafasida haqiqat va amaliyot muammosi.
4. Ilmiy bilim xususiyatlari.
5. Ilmiy tafakkur shakllari.
6. Falsafiy metodologiya va ilmiy bilish metodologiyasining o'zaro aloqadorligi.
7. Ilmiy bilish metodlari.
8. Ilmiy bilish strukturasi. Ilmiy bilisda ratsionallik va irratsionallik.
9. Hozirgi zamon metodologiyasi, metodologik tamoyillari va yondashuvlari.
10. Ijtimoiy-gumanitar bilishning o'ziga xos xusligi.
11. Tushunish va tushuntirish.
12. Ilmiy bilishda axborotlashuvning roli.
13. Ilmiy bilimning o'sishi.
14. Dunyoning ilmiy manzarasi.
15. O'rta asrlarda Markaziy Osiyo mutafakkirlari ijodida dunyoviy va diniy bilimlarning o'zaro uyg'unligi.
16. Globallashtuv davrida yuzaga kelgan umumbashariy muammolar va ularni hal etishda ilmiy bilimlarning o'rni.